

Byggnadsoffer

Sonja Hukantaival har skrivit en tvärvetenskaplig avhandling¹ om byggnadsoffer, dvs. dolda rituella föremål i gamla byggnader, och vilka sociala och kulturella betydelser detta fenomen har kunnat ha, speciellt som en produkt av en viss tids folktröföreställningar. Avhandlingens 14 kapitel är indelade i tre delar (*Foundation, Material* och *Construction*), och först presenteras avhandlingens teoretiska och metodologiska ramverk, sedan redogörs för forskningsmaterialet, och till sist placeras slutsatserna och resultaten in i olika för studien aktuella kontexter.

Redan i antikens Grekland och i Egypten har praktiker kring döljandet av olika rituella föremål inom byggnader varit kända, och att lägga ett visst föremål i husgrunden under byggandet av medeltida kyrkor har exempelvis varit ett sätt att helga denna byggnad. I sin avhandling visar Hukantaival hur detta fenomen i Finland har haft olika betydelser beroende på vilken plats i en byggnad föremålet finns, valet av själva föremålet och de uppfattningar som förknippades med detta, och vilka själva döljarens intentioner har varit.

Hukantaival skriver i avhandlingens introduktion att forskningens syfte är att påvisa den nytta som en ”folktrons arkeologi” kan ha för en ökad förståelse av sådana förflutna praktiker så som rituellt döljande av föremål i byggnader, och för att öka förståelsen av en förfluten världsbild och vanliga människors vardagliga angelägenheter. Dessutom blir syftet att kombinera folktröstudier med en historisk och materiell aspekt istället för att hålla dessa skilda som ofta tidigare varit fallet. Det som gör studien unik inom sitt forskningsfält är den finländska kontexten, och metodologivalet av att kombinera både arkeologiska fynd och folkloristiskt insamlat material om olika folktröföreställningar.

Tidsperioden inom studien omfattar ca 700 år (perioden mellan 1200- och 1950-talen), vilket gör att det rituella döljandet av föremål kan diskuteras utifrån ett längre tidsperspektiv. Avhandlingens teoretiska bakgrund ligger i den post-processuella kontextuella arkeologin och den moderata relativismen, som understryker kontextens vikt och medvetandet om tolkningars subjektivitet. Folktro, ritual, magisk kausalitet och världsbild utgör avhandlingens centrala begrepp och Hukantaival diskuterar problematiken kring definitioner av dessa begrepp och hur hon själv använder dem i sin studie.

Som material för studien har Hukantaival använt 775 redovisningar av under 1800- och 1900-talen insamlat folkloristiskt arkivmaterial. Dessutom utnyttjas 234 föremål hittade i arkeologiska utgrävningar i olika delar av Finland samt 7 historiska källor som utgörs av nedteckningar från häxrättegångar under 1500- och 1600-talen. Under avhandlingens lopp förs en konstant diskussion kring källkritisk användning av dessa källor, och vilka utmaningar och möjligheter de erbjuder. Arkeologiska fynd kan exempelvis vara problematiska eftersom de ofta inte berättar något om varför just ett visst föremål har valts att döljas inom en byggnad, eller vilka avsikter döljaren kan ha haft med denna praktik. Att känna igen ett avsiktligt dolt föremål kan även vara svårt, vilket gör att dessa fynd inte nödvändigtvis dokumenteras på ett adekvat sätt. Här blir kunskapen som folkloren kan erbjuda om dessa praktiker därmed värdefull i tolkningen av fynden.

I materialkapiteln i avhandlingens andra del beskrivs vilka typer av dolda föremål som framkommer inom arkivmaterialet och de arkeologiska fynden. Inom folkloren berättas ofta om föremål så som kvicksilver, mynt

¹ Hukantaival, Sonja: *For a witch cannot cross such a threshold! Building concealment traditions in Finland c. 1200–1950*. Suomen keskiajan arkeologian seura, Turku 2016. 396 s.

och djurben, medan olika fysiska föremål så som stenåldersföremål, mynt och exempelvis vassa metallföremål har hittats i byggnader vid arkeologiska utgrävningar. Olika typer av föremål verkar enligt Hukantaival ha varit mer eller mindre populära under olika tidsperioder, vilket kan berätta om varierande levnadsomständigheter, angelägenheter och livsvillkor. Dessa föremål har påträffats eller har berättats vara dolda på olika ställen i huset så som i tröskeln, väggen, taket, golvet, knuten eller eldstaden, och oftast antingen i boningshuset eller i fähuset.

Orsakerna till döljandet av olika rituella föremål i byggnader kommer främst fram i folklorematerialet. Ofta handlar det om ett magiskt skydd mot onda krafter som ansågs kunna hota hemmet, familjen, eller boskapen, men avsikten kunde också vara att försäkra lycka och välgång i hemmet, att avvärja pest, olyckor och sjukdom, att blidka hustomten eller hemmets skyddsande, samt att skydda sig mot det onda häxeriet som exempelvis en avundsjuk granne kunde sätta på en.

I avhandlingens sista del diskuteras de dolda föremålens emiska och etiska klassifikationer, och hur dessa ofta vardagliga föremål fick sin rituella betydelse och kraft från den agens som de ansågs innehå. Denna agens ansågs existera i koppling till det som föremålen symboliserade eller representerade. Exempelvis kunde föremål som förknippades med döden, en spik från en kista, upplevas bli ett magiskt kraftigt föremål just på grund av denna koppling till dödens kraftfulla agens, vilket gjorde den till ett ypperligt föremål för användning i en skyddsritual mot ond magi eller häxkonst. Dessutom kunde spiken som ett vasst metal-

lföremål även på grund av sina fysiska attribut anses bli ett rituellt skydds-föremål. I detta fall lades spiken exempelvis i husets tröskel för att avslöja en häxa som steg över den. Behovet av att skydda sig mot av andra människor orsakat ont häxeri kan dessutom berätta om sin tids sociala relationer och spänningar inom kollektivet. Hukantaival hoppas på att dylika studier där olika källtyper och metodologier sammankopplas, i framtiden i större utsträckning kommer att användas för att utöka vår förståelse av förflutna världsbilder, speciellt i samband med frågor kring tro och olika praktiker i historiska kontexter.

Sonja Hukantaival har utfört en grundlig och utförlig studie av ett brett och komplicerat fenomen som även innehar både temporala, spatials och regionala variationer. Som folkloriststuderande är det arkeologiska fältet nytt, men i avhandlingen presenteras forskningsproblemet och forskningsfrågorna dock på ett sätt som även gör dem begripliga för den som inte sedan tidigare är bekant med fältet och dess forskningsmetoder. Avhandlingens språk löper bra, och studiens röda tråd är ständigt närvarande i texten vilket gör att man hänger med trots att läsningen ibland blir lite informationstung. Dessutom är avhandlingens tema mycket spännande, och det är alltid intressant när ett till synes mystiskt fenomen får uppmärksamhet och på ett ingående sätt presenteras för läsaren. Det största värdet kan dock anses ligga i avhandlingens innovativa användning av multipla tvärvetenskapliga källor som metodologi, vilket gör att den som forskning bör vara av intresse för kulturvetare, historiker och arkeologer.

Linda Nylund